

MARGARETHA VAN YORK

Op 3 mei jl. was het precies 550 jaar geleden dat Margaretha van York geboren werd. Een gelegenheid, dachten wij, om iets meer te vertellen over deze 3e vrouw van Karel de Stoute.

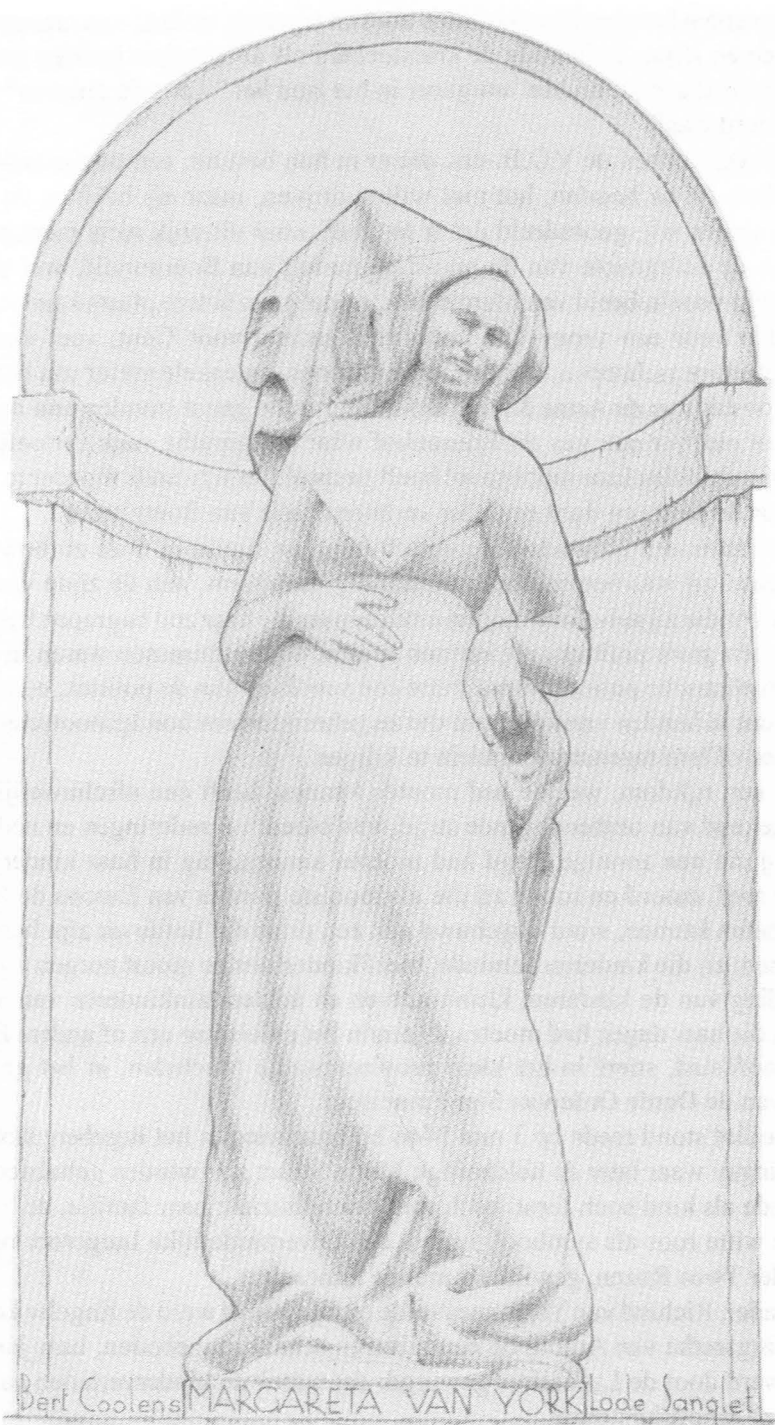
Wij doen dit aan de hand van een artikel dat onze vertrouwde gids Pierre Kluyskens 28 jaar geleden schreef.

Begin september zullen de "Vrienden van het Oud-Begijnhof" die sedert jaren ijveren om de teerling rondom de St. Elisabethkerk en de pittoreske huisjes en conventen van de aanpalende straten hun vroegere stemming en cachet terug te schenken, in een nis boven de ingangspoort van het Dr. Decroly-Instituut, 'n beeld inhuldigen van Margaretha van York, derde echtgenote van Karel de Stoute, stiefmoeder van Maria van Boergondië, meter van Keizer Karel.

Nog zo lang niet geleden hebben de "Vrienden van het Oud-Begijnhof" een beeld van gravin Johanna van Constantinopel, eveneens in een nis van de gevel van de Decrolyschool geplaatst om te herinneren aan de rol die zij gespeeld heeft bij de organisatie en de ontwikkeling van de begijnhoven in Vlaanderen, en meer bepaaldelijk te Gent.

Akkoord voor een beeld van de ongelukkige Johanna, gravin van Vlaanderen en van Henegouwen, maar waarom een beeld van Margaretha van York, de Engelse, Madame la Grande of la Duchesse Junon, in het stemmige en zo rustige kader van het voormalig Begijnhof van St. Elisabeth te Gent.

Kwade tongen zullen misschien beweren dat de Voorzitter van de "Vrienden van het Oud-Begijnhof" het niet gewild of aangedurfd heeft het beeld van een mooie graaf of van een gespierde krijger te plaatsen in een oord waar gedurende eeuwen schuchtere en godvruchtige vrouwen, weduwen en meisjes, mulieres religiosae, zich kwamen afzonderen van de wereld en haar gevaren en in

Beeld van Margaretha van York in een nis boven de ingangspoort van het Decroly-Instituut.

hun conventen bescherming kwamen zoeken tegen de wellust van mannen die maanden en jaren, gedurende de kruistochten als avonturiers hadden geleefd en voor wie dan ook, bij hun terugkeer in het land het "repos du guerrier" geen ijdel woord was!

Neen, zover hebben de V.O.B.-ers, die er in hun bestuur, een post-conciliaire mentaliteit op na houden, het niet willen drijven, maar zij hebben, en zeer terecht menen wij, geoordeeld dat er te Gent, waar uiterlijk niets meer herinnert aan de echtgenote van de machtige hertog van Boergondië, wel plaats mocht zijn voor 'n beeld van Margaretha, en dat geen betere plaats kon worden gevonden voor een vrouw die veel heeft gedaan voor Gent, veel voor de kloostergemeenschappen, dan de Begijnhofdries, op enkele meter van het huidige klooster van de Arme Klaren die zozeer in de gunst stonden van de hertogin, en niet ver ook van dit Prinsenhof waar Margaretha vaak vertoefde en waar zij misschien haar mooiste rol heeft gespeeld: een tweede moeder te worden voor de jonge en door eenieder verlaten Maria van Boergondië.

Margaretha is een uitzonderlijke verschijning en figuur in deze zo bewogen XVe eeuw: zij was beeldschoon, verstandig, ambitieus, aan de zijde van een echtgenoot die zij zelve had mogen uitkiezen en die haar zou begrepen hebben, had zij een grote politieke rol kunnen spelen, doch prinsessen waren in deze machiavelistische periode, enkel maar een speeltuig van de politiek, een kostbare munt in handen van koningen die ze gebruikten om bondgenootschappen te sluiten of hun tegenstrevers klein te krijgen.

Zij die eer, rijkdom, weelde had moeten kennen, heeft een afschuwelijk bestaan gekend van onmeedogende strijd, van bloed, vernederingen en nederlagen. Zij die een zonnige jeugd had moeten kennen, zag in haar kinderjaren slechts roof, moord en rouw; zij die als mooiste prinses van Europa de liefde had moeten kennen, werd uitgehuwd aan een prins die liefde uit zijn hart had gebannen; zij die kinderen beminde, bleef kinderloos en moest zorgen voor de opvoeding van de kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen van anderen; zij die haar dagen had moeten slijten in het paleis van een of andere Europese hoofdstad, stierf in het klein provinciestedje Mechelen, in het grauwe kleed van de Derde Orde van Sint Franciscus.

Het noodlot stond reeds op 3 mei 1446 bij haar wieg in het lugubere slot van Fotheringay waar later de heldhaftige Maria Stuart zou worden gehalsrecht.

Zij kende als kind noch feest, noch spel, noch muziek: haar familie, de Yorks, met de witte roos als symbool, was in een onverbidelijke burgeroorlog, de strijd der Twee Rozen, gewikkeld met de Lancasters.

Haar vader, Richard van York, sneuvelde en zijn hoofd werd de Engelse koningin, Margaretha van Anjou, op een zilveren schaal aangeboden; haar jongste broer werd door de Lancasters gewurgd: dat waren de kinderverhalen naar de welke zij moest luisteren!

Haar hart was dan ook vol wrok en haat, ook nadat de Yorks de overwinning

hadden behaald en haar broer Edward IV de troon beklom.

Zij stortte geen tranen wanneer deze laatste, Hendrik VI en alle leden van de familie Lancaster liet uitmoorden.

Geestelijk en politiek is zij vroeg rijp; wanneer zij twintig geworden is, dingen koningen en prinsen naar haar hand, maar het zal ten slotte de hertog van Boergondië, Karel de Stoute zijn die met de mooie erfgename zal gaan lopen, niet omdat hij smoorverliefd is op het meisje, maar omdat hij met dit huwelijk, zijn aartsvijand Lodewijk XI, Koning van Frankrijk, de loef afsteekt en lelijk pest! Hoe dit huwelijk in juli 1468 te Damme werd ingezegend en hoe somptueus de feestelijkheden te Brugge waren, hebben wij hier een paar weken geleden verteld.

Indien Margaretha op dat ogenblik nog enige illusies koestert nopens een mogelijke politieke rol in haar nieuw vaderland, zal zij ze al gauw verliezen: Karel de Stoute heeft slechts één raadgever: zijn politiek en militair instinct bemint slechts één zaak ter wereld: zijn droom meester te worden van Europa.

Bij haar haat tegen de Lancasters voegt Margaretha die in de schaduw blijft van haar onstuimige echtgenoot, een even sterke haat tegen Lodewijk XI, haat die nog zal toenemen wanneer Karel de Stoute in 1477 bij Nancy sneuvelt.

Onmiddellijk dwingen de Gentenaars van Karels dochter, de jeugdige hertogin Maria, al de rechten en voorrechten die de Boergondische hertogen hen ontgenomen hadden, terug af, en als overmaat van ramp, rukt Lodewijk XI Vlaanderen binnen en de door hun passie verblinde Gentenaren zien aanvankelijk zelfs niet in dat de Franse koning Vlaanderen gewoonweg wil inpalmen.

In die tragische dagen is Margaretha van York te Gent in het Prinsenhof, aan de zijde van haar stiefdochter; zij troost het meisje, zij schenkt haar moed en vertrouwen.

Margaretha is dan werkelijk "Madame la Grande", zij houdt het hoofd koel, zij kent de Gentenaren, en zij weet dat vroeg of laat hun ogen zullen opengaan en dat zij zich aan de zijde van de jonge hertogin zullen moeten scharen.

Zij is het die voor de romantische Maria de laatste romantische prins van Europa, Maximiliaan, tot bruidegom zal kiezen. Maximiliaan wiens enkele verschijning Maria, Gent en het graafschap moed zal inblazen en een nationale kruistocht tegen Lodewijk XI mogelijk zal maken. Wanneer het gevaar met de overwinning van Guinegate geweken is, treedt Margaretha opnieuw in de schaduw, maar onrustig en tragisch blijft haar lot: in 1482 sterft Maria van Bourgondië die zij als haar eigen kind beminde, aan de gevolgen van een val bij een valkenjacht. Drie dagen later komt een nieuwe ramp haar in rouw dompelen: haar broeder, Richard III, wordt door Hendrik VII van Lancaster verslagen en vermoord.

En nog zwicht de moedige vrouw niet: zij weet dat zij haar geboorteland niet zal terugzien, maar uit Vlaanderen, uit Mechelen blijft zij intrigeren en strijden tegen Lodewijk XI en Hendrik VII.

Een laatste maal verschijnt zij te Gent in het openbaar, op 9 maart 1500.

In het Prinsenhof is een kind geboren, achterkleinzoon van haar echtgenoot. Het zal, naar zijn overgrootvader, Karel worden geheten, de toekomstige Keizer Karel.

In de late avonduren verlaat de prinselijke stoet het Hof ten Walle, het Prinsenhof. Tienduizend fakkels verlichten de doortocht langs de bevlagde straten. Prinsen, prinsessen, bisschoppen, al wat Boergondië aan pracht en praal kan tentoonspreiden vergezellen het jonge wicht naar de St. Janskerk, waar het zal gedoopt worden.

Met eerbied en ontzag zien de Gentenaren de stoet in een tover van licht, van muziek en van kleur voorbijtrekken, maar aller ogen zijn gericht op die Grote Dame in het zwart gehuld, op Margaretha van York, oud en versleten door haar ongelukken, ofschoon ze maar 54 is.

Zij stapt een laatste maal, edel, kaarsrecht, de blik vol fierheid door de menigte; in haar uitgestrekte armen draagt zij, als een weerwraak, als een overwinning op al hetgeen zij geleden heeft, de jonge Karel.

Als eerste meter houdt zij het kind op de doopvont. Drie jaar later sterft zij te Mechelen.

In 1955, tijdens herstellingswerken in St. Rombauts, ontdekte men toevallig haar graf. Werklieden hadden reeds haar beenderen op een vuilnisbelt gegooid toen men tot de bevinding kwam dat het deze waren van de moedige hertogin. Zelfs na haar dood had het noodlot haar achtervolgd: haar mausoleum werd door de beeldstormers verbrijzeld, de kerk waar zij begraven lag werd na de Franse omwenteling een kazerne en in 1955 dreigde elk spoor van de Grote Dame voor immer te verdwijnen.

Het was aan de zijde van haar onstuimige echtgenoot dat Margaretha van York kennis maakte met de Gentse stede; niet zonder een gevoel van onbehagen en van angst had zij het nog van plezier in muziek bruisende Brugge verlaten om haar Blijde Intrede te doen in een stad die sedert de relletjes enkele maanden tevoren op de Koornmarkt naar aanleiding van de heffing van een zoutbelasting, in onmin leefde met Karel de Stoute.

Toen zij nog een kind was, had zij in het akelig slot van Foltheringay vaak de naam Gent horen vernoemen, wanneer men 's avonds voor de open haard over Edward III en zijn Gentse bondgenoot Jacob van Artevelde sprak, en ook over deze rumoerige en ontembare stad die de Franse koningen, de hertogen van Boergondië en de graven van Vlaanderen dierf trotseren en uitdagen.

Te Brugge, nog tijdens de huwelijksfeesten, had Margaretha een paar staaltjes gekregen van de durf en van de vermetelheid van de Gentenaren. Aangevoerd door Boudewijn de Smet, had de Gentse delegatie, die de hertog en zijn jonge gade te Damme was komen congratuleren, aardig en handig gespeculeerd op een mogelijke goede luim van Karel, ten einde van hem zekere toegevingen te bekomen, althans een mildering van de onlangs nog door hem getroffen maat-

regelen, doch zij moesten onverrichterzake vertrekken: Karel de Stoute had geen duimbreed willen wijken, en nu vreesde Margaretha het ergste bij de zg. Blijde Intrede van het hertogelijk paar, plechtigheid die onmiddellijk op de feestelijkheden van Brugge volgde.

Tegen alle onheilzame voorspellingen in, werd deze ontvangst een ware triomf. Was het sympathie voor de mooie Engelse prinses, of dachten de Gentenaren dat het verstandiger was de wrede hertog toe te juichen dan uit te jouwen? In elk geval het werd 'n zelden geziene ontplooiing van weelde en pracht, een hoog opblaaiend enthousiasme en, alles bij mekaar, een zeer aangename verrassing voor Margaretha van York: " 's Woensdachs, den XX^{ea} dach van hoymaent LXVIII, lezen wij in het Dagboek der Gentsche Collatie, quam myn gheduchte vrouwe onse nyuwe prinsesse, te Ghendt, ter Waelpoorte inne duer de Drapstraete, duer de Corte Munte, over Sente Veerilden plaetse, over de Hooftbrugge, ende alzo in haer hof te Walle. Men dede haer groote chiere met processien van gheestelicken state van an de Walpoorte ter stede waert inne, alzo verre zij stretten, voort met schoone figueren; de wethoudren, dekenen ende notabelen stonden in haer hof streckende ter Hooftbrugge waert, met tortsen in de handt; men vierde costelic up vele huusen ende anders wastere zeer ryckelic versiert, ende al 't volck was uutnemende zeer verblijt van huerer comste".

Margaretha wist nochtans dat na de wittebroodsweken, haar ambitieuze echtgenoot opnieuw ten strijde zou trekken: aan veel gewoon in haar ongelukkige jeugd, zal zij nochtans niet zonder afgrijzen het nieuws hebben vernomen van de verwoesting van Luik en de onmenselijke afslachting van zijn bevolking door Karel de Stoute. Zelfs Gent ging bij het vernemen van zoveel wreedheid door de knieën en sloot definitief vrede met de te machtig geworden hertog die enkele maanden later met zijn vrouw en zijn dochter te Gent aankwam en er gans de maand juni doorbracht; in het Hof ten Walle, feesten en tornooien inrichtend: "den lesten dach van meye quam te Ghendt myn gheduchte heere, zyne ghezelnede ende dochtre met grooter menichte van edelen ter Petercelle poorte in ende was hemlieden ghedaen groote triumphe van vierne (vuurwerk) ende andersins. Men vierde up ende boven den cruce van Sent Nyclus turre met XXIII tortchen, ende waren te winnene diversche prysen met soonst staet te houdene ende vierne by neeringhen, ghebueren, wycken ende ghezelscepen."

Aan de versiering van de straten met schilderwerk, verleende o.m. Hugo van der Goes zijn medewerking.

Een week later richtte Karel op de Vrijdagmarkt een steekspel in en op 13 juni ontving hij in 's Gravensteen, met een buitengewoon praalvertoon, de ambassadeurs van de Hertog van Milaan die om een bondgenootschap met de machtige hertog kwamen verzoeken, allen in schitterend gewaad, "waeraf de twee principale hadden an, elc een guldin habyt totter eerde; d'ander waren ooc cos-

telic vercleedt met syden lakene fluweel ende andere velgehzelscept wel met XXXVI cnapen."

Het Hof van Boergondië kon over feestvieren aardig meepraten. De ontvangst van de Milanezen in de kostelijk versierde zalen van het Gravensteen was de voorbode van een aantal manifestaties te hunner ere en zij werden o.m. vergast op een wonderbaar steekspel "in de Leye, in 't watre, tusschen der Veerbruggen ende Sente Michielsbrugghe, daer wel waren XVI oft XVIII steeclanen, ende daer waren te winnene diversche pryzen van selvere. Myn gheduchte heere, zijn ghezelnede ende dochtere, de voorscreve ambassadeurs ende vele andere edels volcx waren 't anziende".

Het was eveneens te Gent dat Karel de Stoute voor het eerst het kenteken van de vermaarde Engelse ridderorde van de Kouseband, met het gekende opschrift "Honni soit qui mal y pense", droeg, als een uitdaging, om wel aan te tonen dat "il se démonstroit et déclaroit ennemy capital du roy de France".

De officiële oorlogsverklaring volgde op 24 juni 1470: het werden voor Gent bittere jaren, want steeds maar eiste de hertog nieuwe financiële steun die aanvankelijk, zij het met tegenzin, werd verleend, later moest worden afgedwongen en op het laatst moest worden geweigerd daar de stadskas volledig leeggelopen was.

De haat tegen de hertog, gedurende jaren ingetoomd, brak te Gent plotseling los, wanneer men er vernam dat Karel de Stoute op 12 januari 1477 bij Nancy was gesneuveld.

Zoals wij het in onze vorige bijdrage hebben gezien, werden Margaretha van York en haar stiefdochter Maria van Boergondië, letterlijk belegerd in het Hof ten Walle, de twee onschuldige slachtoffers van de volkswoede. Zonder het koelbloedig optreden van Margaretha, zonder het providentieel huwelijk van Maria met Maximiliaan van Oostenrijk, dat zij met zoveel schrandereid als politiek doorzicht bewerkstelligde, zou Gent zich aan de zijde van de Franse koning hebben geschaard en zou gans Vlaanderen voor deze laatste een gemakkelijke prooi zijn geworden.

Hiermede was de politieke rol van haar die Jean de Haynin in zijn *Mémoires "très-belle dame et de moult bonnes grâces"* noemt, officieel ten einde, maar Gent zou zij ondanks alles blijven beminnen; zij heeft niet kunnen vergeten dat de Gentenaren haar met zoveel geestdrift bij haar eerste verschijning hadden onthaald, zij kon ook niet vergeten dat het in het Hof ten Walle was, dat zij, in de bange dagen die volgden op de dood van haar gemaal, een ware moeder werd voor Maria van Boergondië en dat zij daar haar enige politieke overwinning mocht behalen.

Talrijke gemeenschappen en kloosters van Gent mochten aldus op haar vrijgevigheid rekenen.

Gedurende jaren werd een kind op haar kosten bij de Hieronimieten te Gent onderhouden en opgevoed.

De Arme Claren werden door de hertogin, die een van de grootste bibliofielen uit haar tijd is geweest, begiftigd met een prachtig verlicht manuscript dat nog steeds in het klooster wordt bewaard. Het is een levensbeschrijving van de H. Coleta, stichtster van de Orde, een te Gent zeer populaire heilige, waar zij lange tijd verbleef en op 4 maart 1447 overleed.

De tekst is een kopij van het oorspronkelijk, thans verdwenen handschrift van Pierre de Vaux, de eerste biograaf van de Heilige. De oorsprong van het Gents manuscript lijdt geen twijfel. Op blad 162, het laatste, lezen wij nl.: "Mad^e Margrite de dyorke" en "Et elle donna cest liure au couue de dieus de S. Clare en gandt". Het bevat dertig heerlijke miniaturen, waaronder de portretten van Margaretha en Karel de Stoute, met enkele zeer fraaie initialen. Het werd vervaardigd tussen 1468 en 1477 zonder dat men vooralsnog de auteur van dit handschrift kon vereenzelvigen, dat steeds in het bezit van het Gentse klooster is gebleven.

Margaretha van York had eraan gehouden, in 1473, persoonlijk de eerste steen te komen leggen van de bibliotheek van het klooster der Predikheren in Onderbergen, die dank zij haar vrijgevigheid kon worden opgetrokken. De Paters lieten nadien, in de muur van het klooster, een gedenksteen aanbrengen die herinnerde aan de milde gift en o.m. vermeldde: "In 't jaer MCCCCLXXIII op den Derthienwabend zeer edele devote prinsesse vrou Margriete... fundaterigge van desen pande met de librarie hier boven staende t'hueren grooten coste; legde den eersten steen in propren persoone". De gedenksteen herinnerde verder aan andere milddadigheden van de prinses voor de Predikheren: "Hierboven dede zy binden de kercke van desen convente met vier costelyke ysren balcken. Ende heeft verschiert den goddelyken dienst met veele verscheyden zeer costelike ornamenten, als namelyck choorcappe... alle van gauden laken, violet fluweel...".

Nog andere kloosters deelden in de vrijgevigheid van Margaretha van York, o.m. dat van Ste-Agnete waar de hertogin in 1472 de eerste steen kwam leggen van de nieuwe kloosterkerk en waar zij, een jaar na het overlijden van Karel de Stoute de sluieraanneming van Joanna van Luxemburg, dochter van de graaf van St. Pol kwam bijwonen.

Ook het Sint-Jorisgild wendde zich niet tevergeefs tot de hertogin die een aanzienlijke gift van 100 pond deed voor zijn kapel.

Dit zijn zovele politieke daden en gebaren van mecenaat die Margaretha van York aanspraak mogen doen maken op de erkentelijkheid van het nageslacht en op een blijvend "teken" in een stad waar zij herhaaldelijk in verbleef en die zij lief had. Wij kunnen dan ook de Vrienden van het Oud-Begijnhof niet genoeg dankbaar zijn voor het initiatief dat zij hebben genomen, op 2 september e.k., in het stemmig kader van het Begijnhof van Ste-Elisabeth, een beeld in te huldigen van "Madame la Grande".

Pierre KLUYSKENS